

**İBTİDAİ TƏHSİLİN PEDAQOGİKASI VƏ METODİKASI
PEDAGOGY AND METHODOLOGY OF PRIMARY EDUCATION
ПЕДАГОГИКА И МЕТОДИКА НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

UOT 372.3/4

Хафиз Мамедгусейн оглы Алиев

доцент Бакинского Славянского Университета,

доктор философии по педагогике

<https://orcid.org/0009-0005-6564-5437>

E-mail: hafiz.eliyev.52@mail.ru

Кенюль Назим гызы Алиева

преподаватель Бакинского Славянского Университета,

доктор философии по филологии

<https://orcid.org/009-009-4570-9981>

E-mail: kyenul-85@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).56-61](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).56-61)

**РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В РАЗРЕШЕНИИ СПОРНЫХ ВОПРОСОВ И РАЗРЯДКЕ
УЧЕБНЫХ СИТУАЦИЙ СРЕДИ МЛАДШЕКЛАСНИКОВ**

Hafiz Məmmədhusəyn oğlu Əliyev

Bakı Slavyan Universitetinin dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Könül Nazim qızı Əliyeva

Bakı Slavyan Universitetinin müəllimi,

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**İBTİDAİ SİNİF ŞAGİRDƏLƏRİ ARASINDA MÜBAHİSƏLİ MƏSƏLƏLƏRİN HƏLLİNDƏ
VƏ TƏLİM SİTUASIYALARININ GƏRGİNLİYİNİN ARADAN QALDIRILMASINDA
MÜƏLLİMİN ROLU**

Hafiz Magomedhuseyn Aliyev

associate professor at Baku Slavic University,

doctor of philosophy in pedagogy

Kenul Nazim Aliyeva

lecturer at Baku Slavic University,

doctor of philosophy in philology

**THE ROLE OF THE TEACHER IN RESOLVING CONFLICT ISSUES AND EASING
LEARNING SITUATIONS AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Аннотация. В центре внимания статьи – учитель. Он является главным лицом в учебном процессе и воспитании младшекласников. Учитель – это прежде всего руководитель детского коллектива, наставник молодёжи. Автором перечислены основные функции урока как главной формы в образовании. Затем осуществлён переход к основным права и обязанностям учителя, которые непосредственно реализуются в деле предотвращения конфликтов. Цель учителя состоит в том, чтобы предупредить их возникновения, а при необходимости не доводить до создания стрессовых ситуаций.

Ключевые слова: учитель, методика, начальное образование, стадии конфликта, факторы предупреждения стрессов

Xülasə. Məqalənin mərkəzində müəllim dayanır. O, təlim prosesində və ibtidai sinif şagirdlərinin tərbiyəsində əsas sima kimi təqdim olunur. Müəllim, ilk öncə, uşaq kollektivinin rəhbəri, gənc nəslin tərbiyəçisidir. Təhsildə əsas forma olan dərsin başlıca funksiyaları sadalanır. Daha sonra münaqişələrin qarşısının alınması işində birbaşa həyata keçirilən müəllimin əsas hüquq və vəzifələrinə keçid edilir. Müəllimin məqsədi münaqişələrin yaranmasının qarşısını almaq, zərurət olduqda isə onların stress vəziyyətlərinin formalaşmasına gətirib çıxarmasına yol verməməkdir.

Açar sözlər: *müəllim, metodika, ibtidai təhsil, münaqişənin mərhələləri, stressin qarşısının alınması amilləri*

Abstract. The article focuses on the teacher, presenting them as the key figure in the educational process and the development of elementary school students. A teacher is, first and foremost, a leader of a group of children and a mentor to young people. The article outlines the key functions of the lesson as the primary form of education. It then moves on to the teacher's fundamental rights and responsibilities, which are directly implemented in conflict prevention. The teacher's goal is to prevent conflicts from arising and, if necessary, to avoid creating stressful situations.

Keywords: *teacher, methodology, primary education, stages of conflict, factors of stress prevention*

Человечество перешагнуло второе десятилетие XXI века, и эпоха глобализации с присущими ей колоссальными возможностями налагает на учителей азербайджанских школ большую ответственность за воспитание подрастающего поколения. На их плечи также ложится серьёзная задача по разрешению конфликтов различного рода. То, что это негативное явление, к сожалению, примыкает к реалиям сегодняшнего дня в нашем обществе, ни у кого из трезвомыслящих людей не вызывает сомнений. Следовательно, ведущими азербайджанскими, русскими и европейскими исследователями подчёркнуто, что традиционная триада – рождение, развитие и угасание конфликта в его первой и второй указанных стадиях особенно тяжело проходят у младшеклассников. Понятно, что такое положение дел предъявляет ряд требований к учителям в деле их подготовки по разрешению конфликтов. Тем более на стадии его зарождения в целях недопущения развития тяжёлых стрессовых ситуаций. И как в любом оркестре существует дирижёр, точно также и в учебно-воспитательном процессе в школах у руля должен обязательно стоять руководитель. Осветить роль учителя в этом процессе – главная задача нашей статьи.

Во-первых, учителя должны симптоматично учитывать отдельные моменты из школьной жизни, с которыми впервые пришлось столкнуться малышам. Во-вторых, выяснить для самих себя, на базе каких конкретных событий неожиданно могла возник-

нуть конфликтная ситуация. В-третьих, любой школьный конфликт – это неизменно срыв в расписании уроков, нарушение привычного ритма работы. За ними, как правило, следуют неприятные разборки в поведении отдельных учеников начальных классов. В-четвёртых, опытный учитель обязан внимательно изучить морально-психологический климат в начальных классах.

Одной из задач учителя на современном этапе в обозначенном нами направлении является снятие скованности в поведении ребенка. Этот сугубо психологический момент не менее важнее, чем методический, то есть поиска всевозможных форм, средств, методов или приёмов в деле разрешения конфликтных ситуаций. Так, замечено, что в школьной практике среди младшеклассников встречаются такие случаи, когда один учащийся чувствует себя явно скованно, неуверенно перед другим. Такой ученик по вполне понятным причинам боится брать инициативу «в свои руки», не стремится лишний раз задавать вопросы, высказывать собственные точки зрения. И это при том условии, что он в своей среде может быть «хорошистом» или даже «отличником». Но такие ученики, как правило, несмотря на достаточно высокий для своего детского возраста уровень, чувствительны к интеллекту других, могут даже завидовать силе или эмоциональности партнёров. Иногда учащиеся позволяют себя сбить с толку, теряются в несложных ситуациях. Отсутствие эмоциональной разрядки – это инвестиции в сплочённость коллектива

и, следовательно, психологический барьер конфликту.

Какова же роль учителя в раздувании такой ситуации? Попробуем разобраться. Именно он обязан выбрать нужные в каждом конкретном случае наиболее удачные и благоприятные формы, способы и приёмы в разрешении конфликтов. Обобщая суждения ведущих методистов, возьмём на себя смелость дать несколько рекомендаций. Прежде всего, опытный учитель должен изучить различные типы поведения детей. Это может быть мобильный тип, ригидный, экстравертный и интровертный – соответственно. Каждый из этих типов представляет собой отдельный объект сугубо психологического (или психиатрического) исследования, что, понятно, выходит за рамки нашей работы. Поэтому нам важно подчеркнуть, что в целях предотвращения любого нарастающего конфликта в школе среди младшеклассников учитель сам должен хорошо изучить главные черты и параметры разных типов поведения. Об этом имеется большая специальная литература.

По нашему твёрдому мнению, характерным признаком основательной профессиональной подготовленности учителя к грамотному управлению конфликтами могут, к примеру, выступать некоторые компетенции. В целом и общем, как верно подчёркивает И.В. Рахманов, в современном начальном образовании в Азербайджане они характеризуются такими признаками, как «справедливость, идейность, открытость, наблюдательность, честность, доброжелательность, прямота суждений, выдержка, воля, самообладание, терпимость к нарушениям школьного распорядка, то есть режима, объективность, самоконтроль, интуиция, наконец, профессионализм» [2, 35-36].

Интересное перечисление признаков, препятствующих возникновению или разжиганию конфликтов в школах. Если учитель наших дней уделяет этим признакам и качествам характера внимание, то он, конечно же, прокладывает себе путь к ликвидации любых конфликтов. Чаще всего опытный учитель младших классов активно взаимодействует с учениками путем разрешения различных педагогических ситуаций. Перед

ним периодически достаточно чётко и основательно встаёт задача управления работоспособностью своих учеников. При её выполнении учитель должен уметь вовремя поставить себя на их место, стилизовать их рассуждения. А для этого перед возникновением конфликтов в среде младшеклассников учителю прежде всего следует ясно осознавать, как его ученики воспринимают данную ситуацию и по какой причине он поступил именно так, а не иначе.

В современной методической и педагогической литературе, в том числе и в азербайджанской, немало пишут и говорят об ответственности учителей за правильное решение конфликтных ситуаций, за их грамотное выведение. Что же они собою представляют? Поясним. Среди некоторых младшеклассников нередко возникает такая типологическая ситуация, при которой взаимодействие субъекта и объекта, то есть в нашем случае ученика и учителя разворачивается на фоне потребностей детей элементарно находиться рядом со своим учителем. Чаще всего это происходит по той причине, что ребёнок, в первую очередь, видит в нём духовного наставника. Ведь дети – младшеклассники раскрыты для учителей, и в отличие от старшекласников, они реже подвержены конфликтным педагогическим ситуациям (в сущности, дело до этого открытого противостояния просто чаще не доходит). А если конфликт всё же неизбежен, то в его основе лежит страсть учащихся лишиться раз привлечь к себе внимание учителей. И это, по нашему убеждению, никоим образом нельзя рассматривать как выраженный эгоизм; напротив вполне естественное желание детей. В таком ключе к наиболее значимым особенностям детского возраста отнесём слабый контроль ребят над своими действиями. Это прежде всего выражается в неосознанных реакциях на ряд возникших ситуаций, порою в форме неожиданных даже для самих детей поступков, как-то: плач, обида, недопонимание, зависть, но иногда, правда, и восторг.

Вот все эти оттенки настроений должен чутко улавливать опытный классный наставник. Скажем конкретнее: личность учителя в педагогическом процессе при разрешении

разного рода спорных моментов, конечно же, играет очень большую роль. Правильно на этот счёт подчёркивал академик Л.С. Выготский: «Руководителю класса надо знать не только тех детей, которые испытывают определённые трудности в общении и адаптации, но также и тех, кто как бы на интуитивном уровне чувствует скрытую враждебность» [1, 201-202]. Из слов выдающегося учёного прошлых лет тем не менее ясно следует, что невнимание к таким сложностям со стороны учителя может обернуться серьёзным фиаско. От мелочных обид у малышей нить протянется к открытой неприязни. Это уже есть кратчайший путь к возникновению и разжиганию конфликтов. Так что большая ответственность учителей за порученное дело – их первостепенная задача.

Очень важно помнить учителям азербайджанских школ, что у детей возрастные и индивидуально-психологические особенности между собою тесно взаимосвязаны, находятся в постоянном движении и изменении. Это и обязывает учителей наших дней пристально следить за постоянным развитием каждого школьника, формированием его культуры и дисциплинированности в поведении. Знание этих основ, безусловно, поможет учителю отбирать более удачные способы педагогического воздействия и на отдельных учащихся, и на детский коллектив.

Но чтобы лучше разобраться в этом вопросе, нам следует временно вернуться к мысли, высказанной нами ранее, о важности профессиональной подготовки учителя начальных классов. Например, в школе (с учащимися I по IV классы) часто можно столкнуться со следующими обстоятельствами. Начиная учитель нередко представляет себе методику привития детям основ культуры поведения и сознательной дисциплины для младше-классников как специфический набор педагогических приемов, знание которых обеспечивает твёрдый успех. Но оказывается, такой искусственный набор признаков не спасает существа дела.

Отметим и такой весьма существенный, на наш взгляд, факт. С сожалением вынуждены сегодня констатировать, что некоторые педагоги в азербайджанских школах по старинке пользуются учебниками и учебными

пособиями, написанными, главным образом, в советское время. Большинство из них создавалось коллективом российских учёных, педагогов, психологов, языковедов, литераторов, историков, теоретиков-методистов. Этому есть разумное объяснение. Данное положение подтверждается целым рядом работ азербайджанских учёных. В их трудах многократно подчёркивается, что азербайджанская культура в целом органично вобрала в себя культуру фактически всех бывших союзных республик и настоящий процесс порою приобретал масштабный характер.

Даже краткий обзор этой специальной педагогической и методической литературы выходит за рамки нашей статьи. Нам важно указать, что в любом случае всё отмеченное упирается в грамотность учителей, в их подлинный профессионализм. Поэтому при хорошо отлаженной работе, психологически собранном и здоровом коллективе и молодой, начинающий учитель вскоре обретает уверенность и достигает определённых успехов, если он знает своё дело и достаточно добросовестно к нему относится. Далее, как показывает репродуктивный опыт лучших современных бакинских школ, большой успех воспитания сознательной дисциплины, культуры поведения в целом в целях предотвращения конфликтов в детской среде обеспечивается при соблюдении нескольких педагогических условий. Отметим, на наш взгляд, наиболее существенные: дружного педагогического и ученического коллективов; гуманистического стиля отношений в школьной жизни; чёткого единого распорядка в школе; высокого авторитета каждого учителя; неукоснительного соблюдения эргономических условий.

Настоящий профессионализм учителя в деле предотвращения детских конфликтов проявляется не только в том, чтобы соблюдать эти условия, как говорится, на бумаге, в официально-циркулярном порядке. Наставник молодёжи в первую очередь обязан предварительно обсуждать их по частям в разных аудиториях: с активом учащихся и с другими учителями, своими коллегами, а также техническими служащими и с активом родителей. Само собой разумеется, что могут иногда возникнуть и споры по тому или иному положению

нию. В расчёт принимается, скорее, лишь та формулировка, которая устраивает всех.

Убеждены, что диалоги опытных учителей с родителями всегда должны проходить миролюбиво, носить толерантный характер. По нашему мнению, в начале учебного года по утверждённой учебной программе для начальных классов азербайджанских школ «Единые требования» лучше всего обсудить на педагогическом совете школы, а затем уже его и принять как школьный нормативный документ.

С какой целью разрабатываются эти документы? Прежде всего укажем на то, что с введением чёткого режима школьной жизни дисциплина повышается. Так, заметно сокращаются опоздания в школу, постепенно уходят на убыль прогулы, исчезают в среде младше-классников лишние крики и беготня в коридорах. Лишь на первый взгляд это может показаться малозначительным. На самом деле фактор важный для этого раннего возраста. Надо непременно помнить: как театр начинается с вешалки, так и дисциплина начинается со спокойной обстановки в холле школ.

Следующий разумный шаг со стороны учителей – это правильное распределение прав и обязанностей младшеклассников. Нередко от учителей можно слышать такой справедливый упрёк, что малыши хорошо знают о собственных правах (и, между прочим, заявляют о них), но, как правило, плохо осведомлены о своих прямых обязанностях в школе. Жизнь, как говорится, берёт своё. Ещё К. Чуковский мудро предупреждал что к малым детям нужно относиться порою и как к взрослым, уважая их мнение. Великий детский писатель любил повторять: «В беседах с детьми следует не столько опускаться до их уровня, чуть ли не до лепета, сколько поднимать их сознание до своего – взрослого» [3, 55-56]. Поэтому, вводя единые требования, опытные учителя, как правило, не стремятся только к запретам. В единых требованиях надо в первую очередь видеть оптимальные условия для достижения поставленных целей: борьба за высокое качество знаний и максимальное своевременное снятие конфликтов.

В некоторых начальных азербайджанских школах на современном этапе истории в

борьбу за сознательную дисциплину учителя включают старые добрые традиции. Не всё, конечно же, из классического советского наследия следует безвозвратно выбросить «за борт». Можно при этом, как говорится, «с водой выплеснуть и живого ребёнка». Так, в некоторых национальных школах возрождается популярный журнал конца XX столетия «Хочу все знать». В Азербайджане также и в наши дни младше-классники перед началом занятий поют гимн республики, во многих школах сохраняется отчасти также и церемония первого звонка для первоклассников, последнего звонка для выпускников и т. д.

В отдалённые от нас 1970-80-ые годы бытовало сомнительное мнение, что сознательную дисциплину внедряют в практику исключительно педагоги со «стажем». Конечно, никто не имеет морального права оспаривать значение репродуктивно накопленного опыта. В то же самое время надо уделять больше внимания и молодым учителям. Они порою не хуже, но напротив, острее понимают проблемы младшеклассников, чем отдельные пожилые учителя. Всё зависит от подходов к детям начальных классов. Следовательно, и конфликтов в школе будет меньше.

Наша статья была бы неполной, если бы мы не сказали несколько слов о типичных ошибках учителей при разрешении конфликтных ситуаций. Так, объективно рассуждая, профессионализм учителей, уровень их IQ всё же различен. Пусть редко, но всё-таки случаются на практике такие их действия, которые идут вразрез с интересами детей. Обычно конфликт складывается из того печального, но при этом вполне естественного в стенах начальной школы обстоятельства, когда младше-классники плохо успевают по конкретным предметам. Таких детей учителя называют «трудными». Не секрет, что в ряде школ Азербайджана у педагогов, что называется, «руки не доходят» лишний раз пообщаться с такими детьми. Действуют рецидивы бывшей советской школы переломных 1990-х годов, в которой иной раз огромное значение придавалось количественным показателям в ущерб качеству. Отрадно, что с этим негативизмом борются в Азербайджане. Реформирование школьной системы в XXI столетии в нашей

республике также ориентирует передовых учителей на проявление к таким «трудным» детям дополнительного внимания. Корректное обращение с такими детьми прежде всего упирается в вопрос подготовки учителя, которая предполагает сформированность системы знаний и умений в области конфликтологии, равно как установления индивидуально-педагогического стиля поведения, развития культуры мышления педагога в сфере разрешения возникающих конфликтов между субъектами.

Заключение. Таким образом, роль учителя в разрешении спорных вопросов и предупреждении конфликтных ситуаций среди младшеклассников в современных условиях значительно возрастает. Именно учитель выступает не только организатором учебного процесса, но и тонким психологом, наставником, посредником в межличностных отношениях детей. От его профессиональной подготовки, педагогического такта, умения

учитывать возрастные и индивидуальные особенности учащихся во многом зависит создание благоприятного морально-психологического климата в начальных классах.

Научная новизна проблемы заключается в комплексном рассмотрении роли учителя начальных классов в предупреждении и разрешении конфликтных ситуаций среди младшеклассников в условиях современной азербайджанской школы.

Актуальность проблемы обусловлена возрастающей необходимостью совершенствования психолого-педагогической работы по предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций среди учащихся начальных классов в современных условиях развития системы образования.

Практическая значимость проблемы. Результаты исследования могут быть использованы при разработке учебно-методических пособий, программ повышения квалификации учителей, а также в преподавании дисциплин педагогического и психологического цикла в высших учебных заведениях.

Литература

1. Выготский, Л.С. Детская психология [Электронный ресурс]: Собрание сочинений в 6 томах. Т 4. Москва: Говорящая книга, – 2004. – 433 с.
2. Рахманов, И.В. Методика и языкознание // Иностранные языки в школе, –1953, № 1, – с 30-41.
3. Чуковский, К.И. От двух до пяти / –М.: Детская литература, –1979. – 238 с.
4. Шейнов, В.П. Управление конфликтами /– Москва: Питер, –2014. – 576 с.
5. Məmmədova, S.M. İbtidai siniflərdə psixoloji mühitin formalaşdırılması // S.M. Məmmədova. –Bakı: Müəllim, –2020. –224 s.
6. Vəliyev, İ.N. Təlim-tərbiyə prosesində konfliktlərin idarə olunması // İ.N. Vəliyev. –Bakı: Elm, –2017. – 184 s.
7. Козырева, О.А. Педагогическая конфликтология // О.А. Козырева. –Москва: Академия, –2015. – 240 с.
8. Kozaner, Ç., Ölçer S., Erdem Y. Teaching social skills in primary school: an action research // Education and Science. – 2025, 50(223), –p. 27-54.
9. Şekerci, H. Use of Evidence-Based Activities within the Scope of Authentic Learning Approach in Primary School Social Studies Lesson // Education and Science, – 2021, 46(207), – p. 85-125. <https://educationandscience.ted.org.tr/article/view/1983>

Redaksiyaya daxil olub: 17.06.2026

Şəhla Zal qızı Süleymanova

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-2499-7197>

E-mail: shahla.suleymanova@bk.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).62-65](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).62-65)

BƏDİİ YARADICILIQ QABİLİYYƏTİ İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN ESTETİK TƏRBIYƏSİNDƏ MÜHÜM AMİL KİMİ

Shahla Zal Suleymanova

associate professor at Nakhchivan Teachers' Institute,

doctor of philosophy in pedagogy

ARTISTIC CREATIVITY AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE AESTHETIC EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Шахла Зал гызы Сулейманова

доцент Нахчыванского Института Учителей,

доктор философии по педагогике

ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Xülasə. Məqalədə ibtidai sinif şagirdlərində bədii yaradıcılığın inkişafı probleminin öyrənilməsinin aktuallığı ortaya qoyulur, onlarda yaradıcılığın inkişaf səviyyələrini müəyyən etmək üçün müəyyən səmərəli yollar təqdim edilir, uşaqların bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı üçün ailənin, məktəbin üzərinə düşən öhdəliklər göstərilir. Həmçinin bədii yaradıcılıq qabiliyyətinin estetik tərbiyənin inkişafında mühüm əhəmiyyəti təhlil edilir.

Açar sözlər: estetik tərbiyə, məktəb, ailə, şagird, bədii yaradıcılıq, ibtidai sinif

Abstract. The article highlights the relevance of studying the problem of developing artistic creativity in primary school students. It presents effective methods to determine the levels of creativity in children and outlines the responsibilities of both the family and school in fostering artistic creativity. The article also analyzes the significant role of artistic creativity in the development of aesthetic education.

Keywords: aesthetic education, school, family, student, artistic creativity, primary school

Аннотация. В статье раскрывается актуальность изучения проблемы развития художественного творчества у учащихся начальных классов, предлагаются эффективные методы определения уровней развития творческих способностей у детей, а также обозначаются обязанности семьи и школы по развитию художественных способностей детей. Кроме того, анализируется важное значение художественного творчества в развитии эстетического воспитания.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, школа, семья, ученик, художественное творчество, начальные классы

İbtidai sinif şagirdlərinin estetik inkişafı, onların yaradıcı təfəkkürünün, təxəyyülünün, qabiliyyətlərinin formalaşması müəyyən mənada şəxsiyyət yetişdirməkdə əsas məqamlardan biridir. Bir insanın hərtərəfli yetişməsində təlim dövrü çox mühüm rol oynayır. Xüsusilə də 6-10 yaş dövrü kiçik məktəblinin həyatında əhəmiyyətli

yətli dönüş yaradır. Həmçinin ibtidai sinifdə keçirilən fənlərin tədrisi buna çox imkanlar ortaya qoyur. Təlim dövründə həm öyrənilir, həm də tətbiq etmək önəmlidir. Əsasən də şagirdlərin bədii yaradıcılığını inkişaf etdirən bu fənlər müəllimlərin rəhbərliyi altında müsbət nəticələrə bilər. Müəllim bu prosesdə istiqamət

ləndirici olmalı və dəstək göstərməlidir. Bu proses fənlərə, mövzulara uyğun həyata keçirilməlidir. Bu zaman fənlərin tədrisində mövzuların öyrədici tərəfi ilə yanaşı, mənimsənilə bilən, bacarığa yönələn istiqamətləri dəyərləndirmək lazımdır. Həmçinin, interaktiv dərslər metodları, layihə əsaslı öyrənmə, multimediyə və texnologiyadan istifadə, oyunlar vasitəsilə bədii yaradıcılığı stimullaşdırmaq olar. Məs. Şagirdlərə müəyyən mövzular verərək, o mövzulara uyğun rəsm, musiqi və s. əsərini yaratmaları tapşırıla bilər. Musiqi vasitəsilə rəsm çəkmək kimi fəaliyyətlər təşkil oluna bilər. Dinlənən musiqinin insanda yaratdığı duyğulara əsasən rəsm əsərinin ortaya çıxmasını görmək olar. İbtidai sinif şagirdlərinin bədii yaradıcılığının üzə çıxmasına yönələn bu fəaliyyətlər onların yaş və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır. Vizual, eşitmə və hərəkət əsaslı fəaliyyətlər göz önündə saxlanılmalıdır.

Bədii yaradıcılıq şagirdlərdə duyğu və estetik zövqün incəliyini aşılayır. Şagirdlər gözəlliyə qarşı həssas olur, daxili dünyalarında olan zərifliyi göstərə bilirlər. Onlarda empatiya formalaşır, təşəbbüskar olurlar. Mənəvi dəyərlərə qarşı həssaslıq nümayiş etdirirlər, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik olurlar, zövqləri formalaşır. Elmi – pedaqoji ədəbiyyatın təhlili də bu barədə müəyyən fikirlər formalaşdırır.

Estetik tərbiyə elmi – pedaqoji ədəbiyyatlarda insanda estetik hisslərin, zövqün və bədii mühakimənin təşəkkül tapıb möhkəmlənməsinə səbəb olan (3, s. 209), incəsənət və həyatdakı gözəlliklərin qavranmasına, estetik zövq və qabiliyyətlərin inkişafına yönələn təsirlərin məcmusu kimi, (4, s. 305), estetika bir elm kimi tərbiyədə, ictimai həyatda və insan fəaliyyətində hadisələrin inkişafının estetik mahiyyət və qanunauyğunluğunu öyrənən (8, s. 443), estetik tərbiyə insanların fərdi davranış və fəaliyyətində, həmçinin cəmiyyətdə, təbiətdə və incəsənətdə olan gözəlliklərin təmkinlə duyulması, şüurlu qavranılması və düzgün qiymətləndirilməsi bacarığının inkişaf etdirilməsi, formalaşdırılması və vərdislərə çevrilməsi prosesi kimi (9, s. 490) xarakterizə edilmişdir. Estetik təhsil isə, bir şeyin gözəl tərəfini görməyi deyil, bir şeyin artıq mövcud olan gözəlliyini görməyi hədəfləyir (6, s. 259), estetik tərbiyə gözəllik hisslərini oyadır və tərbiyə edir (7, s. 371), estetik tərbiyə insanda, həyatda, təbiətdə, incəsənətdə gözəllik və ülvili-

yi görmək, duymaq, qavramaq, düzgün başa düşmək, sevmək, qiymətləndirmək, yaratmaq bacarığının əldə olunmasına və təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş tədbirlər sistemidir (1, s. 299).

Estetik tərbiyə aşağıdakılara yönəldilmiş müəyyən məqsəd və vəzifələri ehtiva edir:

- qavrayışın inkişafı (gözəlliyi onun hər hansı təzahürlərində: təbiətdə, incəsənətdə, insanlar arasında münasibətlərdə görmək qabiliyyətinin inkişafı);

- hisslərin inkişafı (emosional səviyyədə gözəlliyin qiymətləndirilməsi);

- ehtiyacların ödənilməsi (təfəkkür, təhlil və gözəlliyin yaradılması yolu ilə estetik təcrübələr almaq istəyi və ehtiyacı);

- zövqlərin formalaşması (ətraf aləmin təzahürlərini onun estetik norma və ideallara uyğunluğu baxımından qiymətləndirmək və təhlil etmək bacarığı);

- idealların təsdiqi (ətrafdakı dünyadakı gözəllər, insan, sənət haqqında şəxsi fikirlər).

Estetik tərbiyənin yollarından biri də ailədə olmalıdır. Bu deyilənlərdən yol alsaq deyə bilərik ki, insanın ilk formalaşmağa başladığı mühit ailəsi olduğundan valideynlərin bu barədə rolu danılmazdır. Valideynlər uşaqlarda zövq və təfəkkürün inkişafı üçün onlara şans verməlidir. Məsələn, geyim və ya otaq bəzəyi seçərkən uşaqların fərdi zövqlərini nəzərə alaraq onlara müxtəlif seçimlər təklif edə bilərlər. Həmçinin, evdə hər hansı dizayn işləri varsa onların fikrini də ala bilərlər. Həmçinin uşaqlarda bədii yaradıcılıq qabiliyyətinin olub – olmamasını da yoxlaya bilərlər, uşaqlarda bədii istedadın olmasını müşahidə edərlərsə onlarla məşğul olmalıdırlar. Əgər uşaq tədris prosesində, fərdi yaradıcılığı zamanı qeyri-adi uğurlar qazanırsa, öz yaşından fərqlənirsə, deməli, o, istedadlıdır (10, s. 106). Həmçinin onlara fərqli zövqlərin, fərqli mədəniyyətlərin mövcudluğu barədə məlumat verilərək onlarda empatiya hissinin güclənməsinə şərait yarada bilərlər.

Estetik tərbiyə həm də daxilən insan hisslərinin başa düşülməsi, onlarda olan duyğuların ifadəsidir. Bununla insan emosional, zehni cəhətdən inkişaf edir, stimullaşdırılır. Məsələn, rəsm və musiqi kimi fəaliyyətlər uşağın hisslərini ifadə etməyə kömək edir. Uşaqlar ailədə estetik və zövq anlayışının sadəcə görmə qabiliyyəti ilə məhdudlaşmadığını, həyatın hər sahəsində gözəlliyi tapmağa yönəlmələri lazım olduğunu

öyrənməlidirlər. Ailədə gözəllik tərbiyəsi, uşaqların həyatında sağlam zehniyyət və yüksək estetik hissiyyətin formalaşmasına kömək edir. Uşaqların şəxsi və sosial inkişafında estetik qiymətləndirmənin də rolu əvəzsizdir. Görkəmli pedaqoq V. A. Suxomlinski yazırdı: “Uşaqlar gözəllik, oyunlar, nağıllar, musiqi, rəsm, fantaziya, yaradıcılıq dünyasında yaşamaladırlar”.

Uşağın estetik zövqünü inkişaf etdirmək üçün aşağıdakılar lazımdır:

1. Uşaqda müşahidə etmək, görmək, araşdırmaq, gördükləri barədə ağlabatan məlumat vermək bacarığını inkişaf etdirmək. (Məsələn, yarpaqlara diqqət yetirin, payızda tünd qırmızı, ağcaqayın yarpaqları qızılı olur və s.)

2. Uşağı sistemli şəkildə müşahidələr aparmağa, obyektlərin formasının, quruluşunun və rənginin xarakterik xüsusiyyətlərini, ona yaxşı məlum olan digər obyektlərlə fərqlərini və oxşarlıqlarını mümkün qədər başa düşməyə təşviq etmək.

3. Uşaqların diqqətini özəlliklərə: ətrafdakı ayrı-ayrı tikililərin gözəlliyinə, onların fərqliyinə, təşkil olunan bayram tədbirlərinin parlaqlığına və orada istifadə olunan detalların rənginə cəlb etmək:

4. Uşağın gündəlik həyatda istifadə etdiyi əşyaları zövqlə seçmək. Məsələn, istifadə etdiyi fincanın rəng və naxış baxımından gözəl olduğunu bilmək uşağın onunla daha diqqətli davranmasına səbəb olur.

5. Uşağa məzmun və məqsəd baxımından oxşar bir neçə şey arasından ən çox bəyəndiyi şeyi seçmək hüququ vermək.

Bu istiqamətdə görülmək işlər məktəblərdə müsbət geri dönüşlər yarada bilər. Çünki, incəsənət yaradıcılığına təşviq edir, problem həll etmə bacarıqlarını təkmilləşdirir, emosional zəkanın inkişafına təkan verir, estetik qavrayışı artırır, mədəni şüuru artırır və sosial bacarıqları təkmilləşdirir. Həm də uşaqlar müəyyən qaydalara və standartlara riayət etməklə yaratmağı öyrənir. Buna görə uşaq istədiyi şəkildə deyil, düzgün şəkildə rəsm çəkməyə, heykəltəraşlıq etməyə və ya sənətkarlıq etməyə çalışacaq. Beləliklə, incəsənətlə məşğul olan uşağın orijinal düşüncə qazanır və tənqidi düşünmə bacarıqları formalaşır.

Uşaqlarda incəsənətə maraq iki yolla yaran bilər. İlk növbədə uşağın xüsusi istedadına uyğun rəssam kimi yetişdirilməsindən, bədii fəaliyyətlə intensiv maraqlanmasından, fəaliyyət

yətlə bağlı dərslər keçməsindən danışmaq olar. Belə bir təcrübə üçün uşağın nə ilə maraqlandığı müəyyən edilməlidir. Çünki sənətkar olmaq uzun və tələbkər bir yoldur.

İkinci yol, fəaliyyət vasitəsilə uşağın həyatında incəsənətin olmasıdır. Rəsm, musiqi, rəqs və teatr kimi fəaliyyətlər uşağın dünyasına böyük töhfə verir. Bu fəaliyyətlər uşağa aşağıdakı keyfiyyətləri qazanmağa imkan verir: özünü tanımağa kömək edir, təxəyyül dünyasını inkişaf etdirir, duyğularını asanlıqla ifadə etməyə imkan verir, fərqli perspektivləri inkişaf etdirməyə kömək edir, bədənin, ağıl və ruh sağlamlığına müsbət təsir göstərir, müsbət özünü dərk etməyə imkan verir, özünə inamı artırır, sosial bacarıqları təkmilləşdirir, emosional zəkanı qidalandırır, məktəbdə təlimdə uğura müsbət təsir göstərir, güclü şəxsiyyətin inkişafına kömək edir.

Uşaqların yaradıcı və məhsuldar olmasının birinci şərti onların sərbəst olması, ixtiyarında olan alətlərdən çəkinmədən və qorxmadan istifadə edə bilmələridir. Vuk (11) qeyd edir ki, incəsənət təhsili şagirdlərdə yaradıcı düşüncə və problemlərə yaradıcı yanaşma qabiliyyətini inkişaf etdirir. Yaradıcılıq, yaradıcı təfəkkür, incəsənət təhsili və onların faydaları barədə valideynlərə və pedaqoqlara məlumat verilməsi, təhsilin bütün pillələrində bədii təhsilə önəm verilməsi, uşaqları əzbərçilikdən xilas etmək, uşaqların maraq və qabiliyyətlərinə uyğun proqramlar hazırlamaq, valideynlər və pedaqoqların birgə işləməsi tövsiyə oluna bilər. Yaradıcılığı fəallaşdırmaq üçün ilk addım şagirdin yaradıcı qabiliyyətlərini kəşf etmək və bu sahə üzrə onu inkişaf etdirməkdən başlayır (2, s.163).

Bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşması şagirdlərə sərbəst ifadə imkanları yaratmaqla yanaşı, onların estetik zövqünün, estetik mədəniyyətinin inkişafına da töhfə verir. Burada azad ifadənin necə təşviq edildiyini başa düşmək bizə bu sahənin əhəmiyyətini daha yaxşı anlamağa kömək edir. Estetik tərbiyənin inkişafında şagirdlərin bədii yaradıcılığının inkişafı, onların istedadlarının inkişafı yönündə təşviqi əhəmiyyətli nəticələr almağa şərait yaradır. Müasir dövrdə istedad və yaradıcılıq potensialı cəmiyyətin milli sərvəti və strateji ehtiyatıdır. Bu potensialın aşkarlanaraq dəstəklənməsi, inkişaf etdirilib səmərəli şəkildə cəmiyyətin xeyrinə gerçəkləşdirilməsi hər bir müstəqil dövlətin milli strateji probleminə çevrilmişdir (5, s. 95).

Problemin aktuallığı. hazırkı təhsil islahatları çərçivəsində yaradıcı yanaşmaların, fəaliyyətə dayanan tədrisin təşviqi mövzunun aktuallığını göstərir. İbtidai təhsil təkcə bilik verməklə kifayətlənməməli, həm də şagirdlərin estetik tərbiyəsini, yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməlidir. Bədii yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafı bu məqsədə nail olmaq üçün mühüm vasitədir.

Problemin elmi yeniliyi. məqalədə bədii yaradıcılıq və estetik inkişaf arasında əlaqə təhlil olun-

muşdur. Yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsi baxımından bədii yaradıcılığın istedadlı şagirdlərin inkişafındakı rolu ilə bağlı yeni yanaşmalar göstərilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. kiçik məktəbyaşlı şagirdlərin estetik inkişafına istiqamətlənmiş tədris prosesində bədii yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafı yönündə səmərəli yolların tətbiqi müəllimlər tərəfindən istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A. Pedagogika / A. Abbasov. – Bakı: Mütərcim, – 2013. – 360 s.
2. Abdullayeva, K. Elmi-pedaqoji ədəbiyyatlarda şagirdlərin yaradıcı müstəqil işinin təşkili məsələləri. Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan, 2025, 92(5), s. 162–167.
3. Əliyev, İ. Pedagogika / İ. Əliyev. – Naxçıvan: Əcəmi, – 2017. – 280 s.
4. İbrahimov, F.N. Pedagogika. Dərslik: [2 cildə] / F.N. İbrahimov, R.L. Hüseynzadə. – Bakı: Mütərcim, – c. 2. – 2012. – 548 s.
5. Mirzəzadə, V. İstedadlı uşaqların inkişaf etdirilməsi təlimin önəmli vəzifələrindən biri kimi. Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan, 2022, 89(6), s. 94–100.
6. Özbal, N., & Aydoğan, İ. (2017). Eğitimde estetiğin gerekliliği ve oluşumu üzerine bir inceleme. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 249–260.
7. Paşayev, Ə.X. Pedagogika. Yeni kurs. Pedaqoji institutların və ali məktəblərin tələbləri üçün dərs vəsaiti / Ə.X. Paşayev, F.A. Rüstəmov. – Bakı: Çarşıoğlu, – 2002. – 512 s.
8. Qasımova, L.N. Pedagogika. Mühazirə kursu / L.N. Qasımova, R.M. Mahmudova. – Bakı: BDU, – 2003. – 535 s.
9. Sadıqov, F. Pedagogika. Dərs vəsaiti / F. Sadıqov. – Bakı: Adiloğlu, – 2009. – 600 s.
10. Səfərova, E., Pəniyeva, S. İstedadlı şagirdlərlə işin təşkili // Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan, 2024, 91(2), s. 105–108.
11. Vuk, Sonja. (2023). Development of creativity in elementary school. Journal of Creativity. 33. 100055. 10.1016/j.yjoc.2023.100055.

Redaksiyaya daxil olub: 19.06.2026